

УДК 355.02:321.011(477)

Я. Малик

ДО ПИТАННЯ ПРО ВОЄННУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Визначено суть, принципи та основні напрями воєнної безпеки, стан воєнної безпеки України та рекомендовано необхідні заходи для покращення.

Ключові слова: воєнна безпека, національна безпека, Україна, збройні сили, військове керівництво, військовий бюджет, шляхи удосконалення.

Воєнна сила продовжує залишатися визначальним елементом спроможності будь-якої країни відстоювати свої життєво важливі національні інтереси, а її воєнна безпека – інтегральним результатом діяльності вищого політичного керівництва щодо вирішення проблеми забезпечення збройного захисту вказаних інтересів.

Питання воєнної безпеки держави висвітлені в працях В. Бадрака, В. Богдановича, С. Бульби, В. Горбуліна, В. Горovenка, А. Єрмоленка, О. Кузьмука, В. Ліпкана, О. Лойка, Г. Ситника, В. Смолянюка, М. Сунгуровського, В. Тютюнника, Д. Шерра, Ю. Юрчини. Але основну увагу науковці приділяють розгляду воєних загроз, до того ж більшість із них стверджували, що їх для України не існує або їх не помічали.

Метою статті є визначення воєнної безпеки та воєнних загроз Україні, їх причин та наслідків, шляхів вирішення обороноздатності України.

Визначень терміна “воєнна безпека” є безліч, але найпоширенішим є таке: воєнна безпека – це: спроможність держави до захисту та оборони її національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості від посягань із застосуванням воєнної сили; стан, за якого ймовірність війни зводиться до мінімуму внаслідок відсутності стимулів до застосування воєнної сили й умов, які б вимагали відновлення балансу сил, а також унаслідок проведення заходів із запобігання або нейтралізації воєнної небезпеки.

Особливістю воєнної безпеки є те, що вона є частиною національної безпеки і водночас функціонує як самостійне явище. Воєнні аспекти мають усі інші види безпеки – соціальну, економічну, екологічну, інформаційну тощо. За обставин наростання загроз національній безпеці воєнна безпека може набувати пріоритетного значення.

Забезпечення воєнної безпеки України є одним із важливих напрямів держави. Головна мета – адекватно реагувати на загрози, які можуть виникнути в ХХІ ст. Головними цілями забезпечення воєнної безпеки України стає запобігання, локалізація і нейтралізація воєнних загроз. Стратегічна мета забезпечення воєнної безпеки – створити й підтримувати таке міжнародне, політичне і військово-стратегічне становище країни, яке б виключало можливість для будь-яких видів дії послабити роль та значення України як суб’єкта міжнародних відносин, змінити вектор її соціально-економічного розвитку, завдати або створити умови для завдання шкоди її національним інтересам.

Забезпечення воєнної безпеки базується на таких принципах:

– побудова системи воєнної безпеки має відбуватися відповідно до існуючих загроз та небезпек як національній безпеці загалом, так і воєнній зокрема;

– єдність, взаємозв’язок і збалансованість усіх видів безпеки, зміни їх пріоритетності залежно від ситуації, що змінюється;

- пріоритет політичних, економічних, інформаційних засобів забезпечення воєнної безпеки;
- підпорядкованість діяльності елементів системи воєнної безпеки держави Конституції і Законам України;
- висунення реальних (за часом, ресурсами, силами і засобами) завдань;
- вжиття силових заходів (зокрема і з використанням воєнної сили) виключно на основі норм міжнародного права, в суворій відповідності до чинного національного законодавства адекватно необхідності забезпечення реалізації національних інтересів;
- здійснення управління силами і забезпечення воєнної безпеки відповідно до чинного законодавства із чітким розподілом компетенції між органами державної влади України і органами місцевого самоврядування;
- забезпечення цивільного демократичного контролю над Збройними силами України [1].

У Законі України “Про основи національної безпеки України” визначено основні напрями забезпечення воєнної безпеки. Ними є:

- прискорення реформування Збройних сил України та інших військових формувань з метою забезпечення їх максимальної ефективності та здатності забезпечувати реалізацію національних інтересів у будь-якій сфері життєдіяльності;
- перехід до комплектування Збройних сил України на контрактній основі;
- здійснення державних програм модернізації наявних, розроблення та впровадження новітніх зразків бойової техніки та озброєнь;
- посилення контролю за станом озброєнь і захищеністю військових об’єктів;
- активізація робіт з утилізації зброї;
- впровадження системи демократичного цивільного контролю над Збройними силами України;
- забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей;
- боротьба з організованими злочинними угрупованнями, зокрема міжнародними, які намагаються діяти через державний кордон України в пунктах пропуску та виключній (морській) економічній зоні України;
- поглиблення транскордонного співробітництва з суміжними державами [2].

Стан воєнної безпеки України на сьогодні, в умовах неоголошеної, але реальної війни України з боку Росії, є надзвичайно тривожним. На засіданні Верховної Рад тодішній виконувач обов’язків Міністра оборони України І. Тенюх доповів: “Якщо ми маємо загальну чисельність Сухопутних військ – 41 тис., з них повинні бути готовими... зараз 20 тис., я вам доповідаю фактичний стан – готові тільки 6 тис.” [3].

Історія Збройних сил України у Міністерстві оборони України поділяється на такі етапи: перший етап – формування основ Збройних сил України (1991 – 1996 рр.); другий етап – подальше будівництво Збройних сил України (1997 – 2000 рр.); третій етап – реформування Збройних сил України (2001 – 2005 рр.); четвертий етап – розвиток Збройних сил України (2006 – 2011 рр.). Із 2012 р. розпочато новий етап військової реформи – реформування в розвитку Збройних сил України. Але це були етапи не розвитку, а розвалу Збройних сил України за 23 роки.

У 1991 р., після проголошення незалежності, Україна отримала у спадок від СРСР 800-тисячні збройні сили. Крім 800-тисячної армії, Україна отримала більше 6100 танків, 8000 бойових машин, 1100 літаків. За кількістю та якістю важких озброєнь українська армія поступалася лише американській, російській та китайській [4]. Але за 23 роки

незалежності ця військова армада була “оптимізована”, “скорочена”, “переформована”, “реструктуризована” і стала повністю небоєздатною. На руйнуванні Збройних сил України збагатилися тисячі, а понесли відповідальність одиниці.

Розвал Збройних сил України здійснювався при всіх президентах – від Л. Кравчука до В. Януковича. В період президентства Л. Кравчука Україна зразу позбавилася від занадто великої армії – рішенням Верховної Ради армію зразу скоротили на 350 тис. осіб з 800 до 450 тис. Також Україна в той час позбавилася спочатку від тактичної, а потім від стратегічної ядерної зброї. До того ж, коли здача стратегічного арсеналу була частиною політичних торгів, то вивезення тактичних боезарядів було помилкою тодішньої української влади. Їх збереження для України було реальним і бажаним.

Продовжився розвал армії за президентства Л. Кучми. Вищі військові чини відчули смак до легких грошей з продажу “надлишкового майна”. Як наслідок, Збройні сили України планово скоротили до 310 тис. військовослужбовці. Особливої шкоди армії, особливо іміджеві міжнародні втрати, наніс тодішній міністр оборони О. Кузьмук. У цей період, поряд із продажем українського авіаносного крейсера “Варяг” Китаю за ціною металобрухту, Збройні сили України були замішані в скандалах із людськими жертвами. У 2000 р. українська ракета “земля – земля” влучила в будинок у Броварах – помилились навідники на навчаннях. У 2001 р. українська протиповітряна ракета влучила в пасажирський літак Ту-154 “Тель-Авів-Новосибірськ”. Загинуло 78 людей.

Ще на 100 тис. осіб планово скоротили армію за президентства В. Ющенка. До розвалу армії мав відношення і міністр оборони А. Грищенко. Саме за його керівництва рішенням Міноборони армія передала питання продовольчого забезпечення в приватні руки. В результаті за допомогою схем “відкату” права постачати продовольство для Міноборони отримали “потрібні” фірми, а “потрібні” генерали отримали розширити своє житло та автопарк. Таке рішення особливо негативно проявилось в умовах АТО, коли солдати змушені були переходити на сухпайки. Також у цей період посилювалися корупція, розбазарювання військового майна та землі [5].

Скорочення армії в Україні відбувалося за президентства В. Януковича. Після приходу його до влади у 2010 р. була анонсована масштабна реформа армії, аж до повного переходу на контрактну основу формування. Саме в цей період було зроблено найбільше для “добивання” Збройних сил України. Зокрема, було передбачено скорочення до 135 тис. на 2014 р., а до 2017 р. довести чисельність Збройних сил України до 70 тис., скасувати призов. Самі по собі ці рішення, можливо, були б доцільними, якби Україна мала чіткі перспективи членства в НАТО. Проте в умовах декларованої політики позаблоковості, при наявному слабкому соціальному та матеріальному забезпеченні військовослужбовців за контрактом такий крок означав відверте “запрошення” іноземних військ на територію України в будь-якій нестабільній ситуації, що і сталося.

У цей період посилювалися корупція серед вищого військового керівництва ЗСУ. З часів Міністра оборони М. Єжеля (березень 2010 – лютий 2012 рр.) стала популярна схема “списання” майна або передачі земельних ділянок з об’єктами міністерства за безцінь. Були також втрати коштів, військової техніки та озброєння. Окрім того, міністри Д. Саламатін та П. Лебедев підозрюються у зв’язках з агентурою ГРУ Генштабу Збройних сил РФ. Обидва уродженці Росії. У ході проведення ними військової реформи були розформовані за непотрібністю армійські частини на Донеччині, Харківщині та Луганщині. Планувалося продати 56 тис. гектарів земель Міністерства оборони та більше

30 тис. одиниць військової техніки. Повний розвал української техніки. Повний розвал української армії ставав невідворотним [6].

Вище політичне і військове керівництво держави заспокоювало суспільство, що ніяких загроз не існує. Як заявив тоді колишній секретар РНБО А. Ключев, у найближчі 5 – 7 років збройна агресія України маловірогідна, отже є час для реформування армії України.

Погіршувався військовий бюджет України. У 2013 р. фінансування Міноборони України скорочено на мільярд гривень. Погіршився технічний стан озброєння. За даними експертів, лише 24% літаків, 36% вертольотів і 7 кораблів були технічно справними. А ще низьким було матеріальне забезпечення. Початкова ставка рядового контрактника становила 1700 грн. Лише у Молдові є меншим грошове забезпечення. Окрім того, українським контрактникам не надавали безплатного житла, інших соціальних гарантій. Унаслідок цього багато з них не продовжували договорів, тому що не бачили шансів забезпечити власне благополуччя і добробут своїх сімей на скромному рівні.

Армія стрімко прямувала до повного знищення. Воєнне озброєння, створене наприкінці минулого тисячоліття для виконання завдань військового протиборства, вже не гарантує ефективності у протидії розширеному спектру теперішніх загроз, не говорячи про загрози майбутнього.

Але на це ніхто не зважав. Досить поширеною була думка про домінування внутрішніх загроз національній безпеці над зовнішніми, і що останні головним чином невоєнного спрямування (економічного, енергетичного, інформаційного тощо). Хоча воєнна агресія проти України не виключалася із загроз національній безпеці, але її ймовірність (чи то з Заходу, чи то зі Сходу) вважалася мізерною. Тому можна було радісно вітати проголошення чергової країни стратегічним партнером України (стратегічні партнери на те й партнери, що не воюють один із одним). Дійсно, для чого Україні, вважалось, було витратитися на розробку (закупівлю) та постачання у війська нових сучасних озброєнь, підвищувати бойовий вишкіл та зміцнювати бойовий потенціал військових частин, розробляти та впроваджувати у питаннях бойового застосування військ, якщо на Україну ніхто не збирається нападати, а бюджетних коштів завжди не вистачало. Але ж у сусідів України, зокрема стратегічних партнерів, частка ВВП, що спрямовувалася на оборонні витрати, була в рази більша, ніж в Україні. Упродовж всіх років незалежності керівництво держави ігнорувало критичний стан озброєнь і традиційно фінансувало Збройні сили України за залишковим принципом [8].

Тому потрібно було приймати необхідні заходи, хоча в суспільстві були політичні сили, які зберігали тверде переконання, що Україна повинна зберігати і розвивати свій позаблоковий статус. При цьому українська оборонна політика мала передбачати такі основні вимоги:

- реформування Збройних сил України відповідно до принципу оборонної достатності, формування армії і флоту на основі поєднання професійної служби з військовим обов'язком;

- виробництво озброєнь, у кількісному і якісному відношенні необхідних для підтримання боеготовності армії, для відсічі будь-якої агресії проти України;

- усіяке зміцнення авторитету армії, поваги до захисників Вітчизни, безумовне забезпечення соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей, а також осіб, звільнених у запас чи відставку [9].

Таке переконання висловлювали представники різних політичних партій. Але жодних кроків для зміцнення обороноздатності України не здійснювалося. Лише революція гідності зупинила “реформу Януковича” і дала шанс Армії. Україна в умовах бойових дій з терористами та іноземної агресії почала створення збройних сил. Від ефективності цієї побудови залежить успіх Української держави загалом.

Україна перебуває у надзвичайно складному становищі, зокрема відчуває воєнну небезпеку, з огляду на воєнні дії проти України військових підрозділів Російської Федерації. Зараз не тільки Україна під загрозою, але територіальна цілісність і безпека Європи та всього світу. Таку думку одноголосно висловлюють експерти з міжнародних відносин. Вони підтверджують оцінки міжнародного співтовариства, що окупація Криму Росією і воєнні дії в Донецькій та Луганській областях – це не просто акт агресії проти України. Всім повинно бути зрозуміло, що це атака на весь світ. Тому досвідчені експерти запропонували основні кроки, які Україна та міжнародні організації можуть і повинні здійснити для відновлення миру і встановлення безпечного простору. Для цього експерти вважають, що:

1. Україна і світ мають бути сильними і сміливими перед лицем нової воєнної загрози. Росія вважає, що Україна слабка, її можна топтати, що світ переляканий, його можна зневажати. Проте ні перше, ні друге не є правдою, тому Україна має довести, що вона сильна, а світ Росії не боїться, і тоді російська агресія буде покарана.

2. Дієвим механізмом для зупинення російської агресії повинна бути негайна реакція міжнародної спільноти, виключення РФ з впливових міжнародних організацій і запровадження жорстких санкцій. Зокрема, експерти вважають, що для зупинення агресії з боку Росії необхідно призупинити членство Росії в Раді Безпеки ООН і в Раді Європи. На їх думку, Росія втратила моральне та інші права залишатися там. Настав час, щоб міжнародна спільнота чітко про це сказала, а також засудити дії Росії. Необхідно запровадити санкції проти Росії такого формату, як свого часу було застосовано до Ірану, зокрема, не просто вводити обмеження на в'їзд, а блокувати трансакції в доларах та російські нафтогазові потоки.

3. Важливим також є розширення військового співробітництва України з НАТО, оскільки НАТО вже проводить військову підготовку в ЄС у зв'язку з загрозою, що виникає перед Польщею та Литвою.

4. На сьогодні важливо застосовувати суто правові методи боротьби. Ефективним методом боротьби з загарбницькою агресією будуть виступи на міжнародних форумах і використання різноманітних механізмів для фіксування ситуації міжнародним співтовариством, аби мати обґрунтування щодо протиправності дій Росії. Генеральна асамблея ООН повинна продати запит до Міжнародного суду ООН щодо правомірності проголошення незалежності Криму. А представники українського уряду та організацій, залучених до вирішення конфлікту, не повинні вступати у жодні переговори, аби таким чином не визнати легітимність проголошення незалежності у Криму.

Водночас експерти визнають, що ті міжнародні організації, які повинні забезпечувати мир у світі, на сьогодні демонструють неготовність швидко реагувати на ситуацію. На сьогодні ми маємо зруйновану та неефективну ОБСЄ, а також абсолютно зневажливе ставлення до ООН з боку російського агресора. У світі з'явилася сила, яка здатна задіяти воєнні методи і погрожувати людству ядерною зброєю.

5. У ситуації, що склалася на сьогодні, Україна сама повинна докласти значні зусилля до виходу з ситуації. Український уряд, який опинився перед відкритим

вторгненням на територію суверенної України, повинен діяти злагоджено за чітко розробленим стратегічним планом. Але такого плану Україна не має.

Конкретними кроками повинні стати:

- 1) посилення воєнного керівництва країни, залучивши тих, хто має досвід великих військових операцій;
- 2) негайне створення єдиного інформаційного центру, який у воєнний час надаватиме населенню зведену інформацію;
- 3) підготовка держави до нового типу війни – кібер-війни, коли в один момент можуть бути перервані зв'язки з іншими країнами та здійснені атаки на інформаційні системи України.

Література

1. Система воєнної безпеки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://pidruchniki.ws/1482111/politologiya>.
2. Про основи національної безпеки України : Закон України / Я. Й. Малик, О. І. Береза, М. Ф. Криштанович // Національна безпека України [Текст] : нормативно-правові акти. — [Б. м. : б. в.], б. р. — С. 29, 30.
3. Михайлишин В. Хто розвалив Армію України [Електронний ресурс] / В. Михайлишин. — Режим доступу : <http://reformate.org/eklektika>.
4. Там само.
5. Там само.
6. Тенюх І. Загрози воєнній безпеці України та проблеми реформування національних Збройних сил [Електронний ресурс] / І. Тенюх. — Режим доступу : <http://www.swoboda.org.ua/dopysu/analyka/043044>.
7. Бульба С. Армія України – довгоочікувана реформа чи примітивне скорочення [Електронний ресурс] / С. Бульба. — Режим доступу : <http://www/spu.pl.ua/post.pht?sd=11430>.
8. Бульба С. Армія України – довгоочікувана реформа чи примітивне скорочення [Електронний ресурс] / С. Бульба. — Режим доступу : <http://www/spu.pl.ua/post.pht?sd=11430>.
9. Україна і світ під загрозою: 5 напрямів для вирішення ситуації [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://press@uacsis.org>.

Ya. Malyk

ON THE ISSUE OF THE MILITARY SECURITY OF UKRAINE

The essence, principles and main directions of military security are defined. The military security situation of Ukraine is determined and the necessary measures for its improvement are recommended.

Key words: military security, national security, Ukraine, armed forces, military leadership, military budget, ways of improvement.